

РОЗДІЛ 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Аббасов Самір Салех огли,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Нестерцова-Собакарь О. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Як відомо, розвиток і перетворення сучасного світу набувають величезних масштабів за останні тисячоліття, що проявляється як у науково-технологічних досягненнях та військовій промисловості, так і в трансформації суспільних відносин, а це безпосередньо залежить від правових аспектів у суспільстві. Таким чином, кожна свідомо людина, яка здатна усвідомлювати значення своїх дій, керувати та контролювати свою поведінку має цивільну дієздатність, що у свою чергу регулюється нормами цивільного законодавства. Виходячи з цього, в українському законодавстві значення категорії дієздатності фізичної особи закріплено в Цивільному кодексі України, де також міститься інформація стосовно її класифікації, обсягу, а також підстав обмеження. Відповідно до ч. 1 даного кодексу цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [1]. Слід також зазначити, що питання цивільної дієздатності фізичної особи постійно породжує дискусії серед представників науково-практичної спільноти, через що можна зробити висновок стосовно актуальності даної теми. Можна сміливо виділити праці Форманюка В., Волкової Н., Лічмана Л., Андрюшкової О., Парасюка В., Садовника І., Немировської О. та інших науковців, які мають важливе значення для розуміння під час дослідження аспектів вищенаведеного питання.

Далі слід більш детально звернути увагу на класифікацію дієздатності фізичних осіб на основі положень чинного законодавства, а також застосовуючи

думки науково-практичних працівників. Так, чинний Цивільний кодекс України виділяє п'ять видів дієздатності, а саме: часткову, неповну, повну, обмежену, визнання фізичної особи недієздатною. Зауважимо, що перші три підгрупи, що були наведені вище, залежать та мають змогу змінюватися, спираючись при цьому на вік громадянина. Якщо розглядати обмежену дієздатність або визнання особи недієздатною, то вкрай важливо визначити відповідні умови за якими фізична особа може бути в чомусь обмежена чи взагалі визнана недієздатною в судовому порядку. Пропонуємо охарактеризувати кожен з цих видів та визначити деякі особливості такого поділу.

Таким чином, законодавство визначає різний обсяг дієздатності фізичних осіб, які не досягли повноліття, якщо такі особи у свою чергу не придбали повну цивільну дієздатність до досягнення 18-річного віку, що також цілком можливо за певних умов, про які ми поговоримо пізніше. Взагалі прийнято розділяти неповнолітніх осіб на малолітніх (особи до 14 років) та осіб віком від 14 до 18 років. Звернемо увагу на положення ст. 31 Цивільного кодексу України, відповідно до якої малолітні особи віком до 14 років володіють частковою цивільною дієздатністю та мають наступні право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, а також здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що у свою чергу охороняються на законодавчому рівні. Крім того, особи такої категорії не несуть відповідальність за шкоду, що завдана з їхньої вини [1]. Зрозуміло, що відповідальність за малолітніх осіб несуть в першу чергу батьки, опікуни чи установи, в яких вони перебувають в силу певних обставин, наприклад коли дитина сирота та таке інше.

Особи ж віком від 14 до 18 років володіють неповною цивільною дієздатністю та обмежені у меншій мірі, ніж особи до 14 років, а тому мають більш широкий спектр можливостей згідно з нормами цивільного законодавства. У першу чергу це пов'язано із особливостями розвитку та усвідомлення тих чи інших речей, на що відповідно в багатьох випадках впливає саме вік людини. До таких можливостей можна віднести наступні права: 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або ж іншими доходами; 2) здійснювати авторські права (наприклад, отримати патент або ж укласти договір на видання свого твору); 3) вносити вклади в кредитні установи і розпоряджатися ними; 4) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи. При цьому, вони мають всі ті ж права, що й малолітні особи, а, крім того, такі особи за заявою батьків або інших піклувальників можуть бути обмежені чи навіть позбавлені в праві самостійно розпоряджатися своїм заробітком чи іншими доходами, якщо на те будуть відповідні обставини. Можемо погодитися зі словами Форманюка В., який зазначає, що на сьогоднішній день в суспільстві склалася ситуація, коли батьки не завжди можуть, в силу об'єктивних причин, а в ряді випадків не бажають захищати права неповнолітніх осіб, а часто і виконувати батьківські обов'язки, тому, враховуючи неповну

правосуб'єктність неповнолітніх громадян, навіть у першому наближенні очевидна необхідність гарантованого захисту їхніх прав у процесі участі в кожній з перерахованих груп суспільних відносин [2, с. 57].

До вищезгаданого слід додати, що повна цивільна дієздатність набувається особою при досягненні повноліття, при цьому вона поширюється на всі цивільні права та обов'язки громадянина України. Проте, в окремих випадках повна цивільна дієздатність може бути надана неповнолітній особі, що також регулюється нормами чинного законодавства. До підстав надання повної дієздатності особі, яка не досягла 18-річного віку можна віднести переважно такі: 1) фізична особа досягла шістнадцятирічного віку та працює за трудовим договором; 2) неповнолітня особа, яка записана матір'ю або батьком дитини; 3) особа досягла шістнадцятирічного віку та бажає займатися підприємницькою діяльністю. Також повна цивільна дієздатність може набуватися шляхом реєстрації шлюбу неповнолітньою особою. Міщенко М. підкреслює, що процедура набуття неповнолітніми повної цивільної дієздатності у загальному вигляді має декілька етапів. По-перше, автор стверджує, що наявні підстави для емансипації неповнолітньої особи, передбачені ст. 35 Цивільного кодексу України, про які йшла мова вище. По-друге, така особа отримує згоду батьків і орган опіки та піклування своїм рішенням надає їй повну цивільну дієздатність. По-третє, у разі неотримання згоди батьків або органу опіки та піклування така особа може набути повної цивільної дієздатності в судовому порядку [3, с. 117].

На останок доречним буде розгляд умов обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або ж визнання її недієздатною. Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 36 Цивільного кодексу України суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи у двох випадках: 1) якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; 2) якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим самим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. При цьому над такою особою встановлюється піклування, а сама вона здатна вчиняти дрібні побутові правочини. Правочини, які виходять за межі дрібних побутових така особа може здійснювати лише за згодою піклувальника, а у разі незгоди з його рішенням має право оскаржити дане рішення в судовому порядку. Також особа може бути визнана судом недієздатною. Це можливо за умови, що вона страждає на хронічне, стійке психічне захворювання, а також не здатна усвідомлювати значення своїх дій та відповідно контролювати свою поведінку. Така особа не має права вчиняти жодного правочину самостійно, а тому над нею встановлюється опіка [1].

Крім того, деякі науковці визначають певні суперечливі моменти у питанні обмеження цивільної дієздатності фізичної особи на основі процесуальної форми. Так, Лічман Л. зауважує щодо підстав призначення та

проведення судово-психіатричної експертизи за відсутністю згоди особи відносно якої ставиться питання про визнання її обмежено дієздатною та достатніх даних про психічний розлад здоров'я такої фізичної особи. Отже, автор вважає, що відмова у задоволенні клопотання про призначення експертизи позбавляє подальший розгляд справи сенсу, тому що відсутність у справі судово-психіатричної експертизи буде мати своїм наслідком залишення заяви про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи без задоволення. На його думку, суд зобов'язаний призначити для встановлення психічного стану особи судово-психіатричну експертизу лише за наявності достатніх даних про психічний розлад такої особи, при цьому суд має виходити з презумпції психічного здоров'я фізичної особи, і лише у виняткових випадках, коли особа, явно ухиляється від проходження цієї процедури, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення цієї особи на судово-психіатричну експертизу (ст. 239 Цивільного процесуального кодексу України) [4, с. 17].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що законодавче регулювання цивільної дієздатності фізичних осіб є невіддільною складовою будь-якої сучасної демократичної держави, оскільки саме завдяки цьому аспекту забезпечуються необхідні людині можливості для здійснення конкретних дій, а також визначаються відповідні умови нормального існування та життєдіяльності в цілому. Як ми з'ясували під час дослідження цієї теми, в Україні дієздатність фізичних осіб регулюється нормами цивільного законодавства, зокрема, Цивільного кодексу України, що свідчить про доволі перспективні підходи до даного інституту в нашій державі. Звісно, іноді виникають певні суперечливі моменти чи навіть проблеми при визначенні дієздатності людини, особливо коли виникає питання обмеження дієздатності фізичної особи, що у свою чергу встановлює напрямок майбутніх досліджень науково-практичної спільноти, підкреслюючи актуальність даної теми.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Форманюк В. І. Вік як умова правосуб'єктності. *Часопис цивілістики*. Науково-практичний журнал. 2013. № 14. С. 55-58. 327 с.
3. Міщенко М. В. Умови та порядок надання неповнолітнім повної цивільної дієздатності. *Право та інноваційне суспільство*. № 1 (4). 2015. С. 114-119.
4. Лічман Л. Г. Підстави обмеження дієздатності фізичної особи як дзеркало цивілізаційних змін. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.)*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 15-18.